

การรู้จักหน้าที่ของตนในพระพุทธศาสนา

My Duty Recognition in Buddhism

พระครูจริยาภิราม อคฺคจิตฺโต

PhrakruJariyapiram Accacitto

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author E-mail: Prakrujari2506@gmail.com

Retrieved: November 13, 2022; Revised: November 25, 2022; Accepted: December 12, 2022

บทคัดย่อ

หน้าที่ คือ กิจที่บุคคลควรกระทำหรือต้องกระทำ และเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ที่กระทำหน้าที่นั้น ๆ ปรากฏสถานะทางสังคม และทำให้บุคคลในสังคมยอมรับบทบาทที่ตนเป็นอยู่ กิจที่บุคคลควรกระทำหรือต้องทำ ตามที่ตนมีความผูกพันหรือมีพันธะต่อสังคม และเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้กระทำหน้าที่นั้น ๆ ปรากฏสถานะทางสังคม ทำให้บุคคลในสังคมยอมรับบทบาทที่ตนเป็นอยู่ การทำหน้าที่ในทิศ 6 เป็นหลักคำสอนหรือหลักการที่ดีเป็นจริยธรรมของบุคคลในสังคมที่ควรปฏิบัติต่อกัน เป็นอุดมคติอีกระดับในทางพุทธจริยศาสตร์ที่จะนำมนุษย์ไปสู่อุดมคติอันสูงสุดของมนุษย์ในทางพุทธปรัชญานั้น การที่คน ๆ หนึ่งจะรู้จักหน้าที่ของตนและกระทำหน้าที่ได้เป็นอย่างดีและดีถึงที่สุด พุทธปรัชญากล่าวว่าคน ๆ นั้นต้องพัฒนาไปพร้อมกันทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจด้วยการดำเนินชีวิตด้วยการใช้ธรรมะที่เหมาะสมกับวัยและสถานะของตน เพราะธรรมะคือหน้าที่

คำสำคัญ: การรู้จักหน้าที่ของตน, พระพุทธศาสนา

Abstract

Duty is an activity that a person should do or must do. And is what makes those duties perform social status And causing people in society to accept the role they are in. Activities that people should act or have to do As he is bound or bound to society And is what makes those duties perform social status Causing people in the society to accept their role Acting in the direction of 6 is a good doctrine or principle. Is the ethics of the people in society that should treat each other It is another level of Buddhist ethics that leads humans to the highest ideals of men in Buddhist philosophy. Therefore, one person can know his duty and perform his duties best and best. Buddhist philosophy says that a person must develop both physically and mentally by living with the Dharma suitable for their age and status. Because Dharma is a duty

Keywords: Knowing their duties, Buddhism

บทนำ

เมื่อมนุษย์เกิดขึ้นมามีชีวิตแล้วจุดหมายของชีวิตมนุษย์คืออะไร และมนุษย์จะทำอย่างไร โดยวิธีใดเพื่อให้ไปถึงจุดหมายของชีวิตให้ได้ ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าพุทธปรัชญาเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างเกิดขึ้นมาได้ด้วยเหตุด้วยปัจจัย เมื่อมนุษย์ตั้งเป้าหมายของชีวิตไว้แล้ว จึงเป็นหน้าที่ของตัวมนุษย์นั้นแหละที่จะเป็นผู้สร้างเหตุสร้างปัจจัยขึ้นมาเพื่อที่จะไปถึงจุดหมายนั้น แต่ด้วยเหตุที่วามมนุษย์ไม่ได้มีคนเดียวในโลกจึงต้องเกี่ยวข้องกับคนรอบข้างอีกมากมาย จนกลายเป็นสังคมตั้งแต่สังคมเล็ก ๆ อย่างครอบครัว เป็นชุมชน เป็นตำบล จังหวัดจนถึงสังคมขนาดใหญ่ระดับประเทศหรือระดับโลก มนุษย์คนหนึ่งจึงมีหน้าที่ต้องปฏิบัติทั้งต่อตนเองและคนรอบข้างในสังคม จึงเป็นเรื่องยากมากที่มนุษย์จะเดินทางไปถึงจุดหมายสูงสุดของชีวิต คือ การพ้นไปจากความทุกข์ เพราะอุปสรรคสำคัญที่จะทำให้มนุษย์ไปไม่ถึงจุดหมายสูงสุดของชีวิตคือกิเลสตัณหานั่นเอง แม้พุทธปรัชญาจะยอมรับว่า จริยธรรมหรือหลักความประพฤติเพื่อละการทำชั่วเลือกกระทำแต่กรรมดีนั้น เป็นหน้าที่ของมนุษย์ทุกคนควรปฏิบัติให้ได้ แต่พระพุทธองค์ยังทรงแสดงถึงหลักคุณธรรมที่บุคคลควรปฏิบัติต่อกันในสังคม การปฏิบัติตามหลักจริยธรรมสังคมก็คือ การปฏิบัติธรรมหรือหน้าที่ที่เหมาะสมแก่ฐานะของตนในสังคม ฐานะนี้อาจเป็นฐานะทางสังคมธรรมดา เช่น พ่อแม่ ญาติ ครู อาจารย์ หรือจะเป็นฐานะทางการปกครองซึ่งเป็นสังคมในแง่กฎหมาย เช่น เป็นผู้มนุษย์อีกต่อหนึ่ง (สุนทร ณ รังสี, 2550) ปกครองเป็นผู้ใต้ปกครอง ธรรมเพื่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมนั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในเรื่องทศ 6 (เดือน คำดี, 2534) ใน สิงคาลกสูตร พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับสิงคาลกะ คหบดีบุตร เกี่ยวกับหน้าที่ของมนุษย์ที่พึงปฏิบัติต่อบุคคลต่าง ๆ ว่า “คหบดีบุตร เธอพึงทราบทศ 6 นี้ คือ พึงทราบว่ามีมารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้า พึงทราบว่ามีอาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา พึงทราบว่ามีบุตรภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง พึงทราบว่ามีมิตรสหายเป็นทิศเบื้องซ้าย พึงทราบว่ามีทาสและกรรมกรเป็นทิศเบื้องล่าง พึงทราบว่ามีสมณพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบน” (ที.ปา. (ไทย) 11/266/212) ในธรรมเรื่องทศ 6 นี้แสดงให้เห็นว่า เป็นคำสอนที่กำหนดการกระทำและการตอบแทนทั้ง 2 ฝ่าย ไม่ใช่ ฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายให้หรือเป็นฝ่ายรับเพียงอย่างเดียว เป็นการยึดหลักสิทธิและหน้าที่ตามพันธกรณีของสังคม เมื่อมนุษย์ทุกคนในสังคมประพฤติปฏิบัติหน้าที่ของตนเองได้อย่างดีแล้ว สังคมก็จะมีแต่ความสงบสุข

นิยามหน้าที่

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของหน้าที่ว่า หมายถึง กิจที่ควรทำหรือกิจที่ต้องทำ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525)

บุญมี แท่นแก้ว (2546) ให้ความหมายของหน้าที่ว่า หน้าที่ หมายถึง กิจที่ต้องทำตามที่ตนมีความผูกพัน เพราะการกระทำที่บังเกิดผลเป็นคุณประโยชน์เป็นหน้าที่ของคน

วคิน อินทสระ (2529) หน้าที่ คือ ความผูกพันของบุคคลที่มีต่อสังคม เช่น หน้าที่ของมารดาบิดาต่อบุตรของตน หน้าที่ของครูต่อศิษย์ หน้าที่ของข้าราชการต่อประชาชนที่มาเกี่ยวข้อง

อิมมานูเอลคานท์ (Immanuel Kant) หน้าที่ คือ เจตนาดี เจตนาที่จะทำตามกฎศีลธรรม คำนี้มักจะใช้คำว่า “หน้าที่” แทน “กฎศีลธรรม” (เมืองน้อย บุญเนตร, 2539)

พุทธทาสภิกขุ (ม.ป.ป.) ให้ความหมายของคำว่าหน้าที่ไว้ว่า คือ “ธรรม” โดยท่านได้อธิบายว่า ธรรม แปลว่า “สิ่ง” คือ สิ่งทั้งหมดไม่ว่าจะอะไร สิ่งดี สิ่งชั่ว สิ่งมองเห็นตัวสิ่งมองไม่เห็นตัว สิ่งที่เป็นเหตุ สิ่งที่เป็นผล สิ่งที่เป็นวิชาความรู้ เป็นการกระทำ เป็นผลของการกระทำ รวมไปถึงหมด อะไร ๆ ก็เรียกว่า “ธรรม” ทั้งนี้ ท่านพุทธทาสยังได้กล่าวถึงความหมายของคำว่า “ธรรม” ไว้ 4 ความหมาย คือ 1) ธรรมชาติ 2) กฎของธรรมชาติ 3) หน้าที่ที่จะต้องกระทำตามกฎหมายธรรมชาติ 4) ผลที่เกิดจากหน้าที่

พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ) (ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึงคำว่าหน้าที่ว่า หน้าที่ หมายถึงสิ่งที่ต้องทำ หรือธุรกิจอย่างใดอย่างหนึ่งที่จำเป็นต้องทำ เหมือนชาวนาที่มีหน้าที่ทำนา พ่อค้ามีหน้าที่ต้องค้าขาย ครูมีหน้าที่ต้องสอนหนังสือ เป็นต้น แต่รวบรวมกล่าวโดยสั้นแล้วหน้าที่ของคนมีอยู่สองอย่างเท่านั้น คือ หน้าที่ที่ต้องทำเพื่อตนเองอย่างหนึ่ง และหน้าที่ที่ต้องทำแก่ผู้อื่นอีกอย่างหนึ่ง

พระมหาภูเนตุ จันทรจิต (2547) หน้าที่ เป็นการกระทำที่ทำให้ผู้ปฏิบัติปรากฏสถานะทางสังคม และทำให้บุคคลในสังคมยอมรับบทบาทที่ตนเป็นอยู่ เพราะว่า ความเป็นผู้มีหน้าที่ย่อมยืนยันถึงความสมบูรณ์ในภาวะที่ครบถ้วนของแต่ละบุคคล เช่น หน้าที่ของมารดาบิดา ย่อมแสดงถึงครอบครัวที่อบอุ่นประกอบด้วยความสุข หน้าที่ของบุตรธิดา ย่อมแสดงถึงความภูมิใจและความสุขใจของมารดาบิดา หน้าที่สังคมย่อมแสดงถึงสัมพันธภาพระหว่างมนุษย์ เป็นต้น

สรุปความหมายของ หน้าที่ คือ กิจที่บุคคลควรกระทำหรือต้องกระทำ และเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ที่กระทำหน้าที่นั้น ๆ ปรากฏสถานะทางสังคม และทำให้บุคคลในสังคมยอมรับบทบาทที่ตนเป็นอยู่

หน้าที่กับสังคม

หน้าที่ คือ กิจที่บุคคลควรกระทำหรือต้องทำ ตามที่ตนมีความผูกพันหรือมีพันธะต่อสังคม และเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้กระทำหน้าที่นั้น ๆ ปรากฏสถานะทางสังคม ทำให้บุคคลในสังคมยอมรับบทบาทที่ตนเป็นอยู่ ส่วนแนวคิดเรื่องหน้าที่นั้นจากการศึกษาแนวคิดเรื่องหน้าที่ในทางปรัชญาจึงได้รู้ว่าแนวคิดเรื่องหน้าที่นั้นเป็นแนวคิดพื้นฐานของจริยศาสตร์ ซึ่งเป็นศาสตร์หนึ่งในวิชาปรัชญา เป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติปฏิบัติของมนุษย์ว่าสิ่งไหนควรปฏิบัติหรือไม่ควรปฏิบัติ จริยศาสตร์บอกว่าหน้าที่ของมนุษย์เกิดขึ้นมาพร้อมกับการเกิดขึ้นของสังคม เป็นแนวคิดพื้นฐานของจริยศาสตร์ เป็นหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับสังคม เป็นจริยพันธะของปัจเจกชนบุคคลที่มีต่อสังคม เพราะหน้าที่ คือ กิจที่บุคคลควรกระทำหรือต้องทำ ตามที่ตนมีความผูกพันหรือมีพันธะต่อสังคม และเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้กระทำหน้าที่นั้น ๆ ปรากฏสถานะทางสังคม ทำให้บุคคลในสังคมยอมรับบทบาทที่ตนเป็นอยู่ ส่วนแนวคิดเรื่องหน้าที่นั้นจากการศึกษาแนวคิดเรื่องหน้าที่ในทางปรัชญาจึงได้รู้ว่าแนวคิดเรื่องหน้าที่นั้น เป็นแนวคิดพื้นฐานของจริยศาสตร์ ซึ่งเป็นศาสตร์หนึ่งในวิชาปรัชญา เป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติปฏิบัติของมนุษย์ว่าสิ่งไหนควรปฏิบัติหรือไม่ควรปฏิบัติ จริยศาสตร์บอกว่าหน้าที่ของมนุษย์เกิดขึ้นมาพร้อมกับการเกิดขึ้นของสังคม เป็นแนวคิดพื้นฐานของจริยศาสตร์ เป็นหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับสังคม เป็นจริยพันธะของปัจเจกชนบุคคลที่มีต่อสังคม การกระทำหน้าที่ต่อกันระหว่างทิศ ดังนี้ ทิศเบื้องหน้ามารดา-บิดา กระทำหน้าที่ต่อบุตรผู้เป็นทิศเบื้องหลังในฐานะของผู้สร้าง ส่วนบุตรกระทำหน้าที่ต่อมารดา-บิดาใน

ฐานะผู้เต็มเต็มความเป็นมารดา-บิดา ภรรยากระทำหน้าที่ต่อสามีในฐานะผู้ที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของครอบครัว เพราะสามีเป็นผู้กระทำหน้าที่เพื่อนำความสำเร็จมาสู่ครอบครัว ครู-อาจารย์ต่อศิษย์ในฐานะผู้สร้างปัญญา เพราะว่าศิษย์นั้นเป็นผู้ต้องการปัญญา มิตรทั้งหลายย่อมกระทำหน้าที่ต่อกันในฐานะของผู้มีความจริงใจต่อกัน นายจ้างกระทำหน้าที่ต่อลูกจ้างผู้เป็นทิศเบื้องล่างในฐานะของผู้ให้งาน ส่วนลูกจ้างผู้ต้องการงานกระทำหน้าที่ต่อนายจ้างในฐานะผู้มีความขยันและจริงใจต่อนายจ้าง พระสงฆ์กระทำหน้าที่ต่อคฤหัสถ์ในฐานะผู้เรียกให้มาสู่ทาง ทางในที่นี้คือทางที่ดีที่เป็นประโยชน์ของชีวิตนั่นเอง คฤหัสถ์ผู้หวังประโยชน์ให้กับชีวิตตนจึงกระทำหน้าที่ต่อพระสงฆ์ในฐานะของผู้ที่ได้ยินเสียงเรียก ส่วนความขัดแย้งกันทางหน้าที่นั้น ค่านักปรัชญาผู้ยิ่งใหญ่ชาวเยอรมันบอกว่า เมื่อมีหน้าที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กันต้องพิจารณาว่าหน้าที่ไหนมีคุณค่าทางศีลธรรมมากกว่าก็ให้ทำหน้าที่นั้นก่อน ส่วนเบรคเลย์ บอกว่าการขัดแย้งกันของหน้าที่ไม่มีสำหรับผู้รู้แจ้งในเรื่องศีลธรรม เพราะผู้ที่รู้แจ้งในเรื่องศีลธรรมแล้ว เหตุการณ์เฉพาะหน้าจะบอกเขาเองว่าควรจะทำอะไรก่อน ฉะนั้นการกระทำหน้าที่ของมนุษย์ในทางจริยศาสตร์ จึงขึ้นอยู่กับการกระทำที่มีค่าทางศีลธรรมมากหรือน้อยนั่นเอง ไม่ว่าจะมีความหน้าที่เกิดขึ้นมาพร้อมกันหลาย ๆ หน้าที่ก็ตามก็ให้ใช้กฎศีลธรรมเป็นเครื่องตัดสินใจในการกระทำก่อนหรือหลัง

การทำหน้าที่ในทิศ 6

การทำหน้าที่ในทิศ 6 เป็นหลักคำสอนหรือหลักการที่ดี เป็นจริยธรรมของบุคคลในสังคมที่ควรปฏิบัติต่อกัน เป็นอุดมคติอีกระดับในทางพุทธจริยศาสตร์ที่จะนำมนุษย์ไปสู่อุดมคติอันสูงสุดของมนุษย์ในทางพุทธปรัชญา หันกลับมามองดูโลกและสังคมในปัจจุบันนี้ มีความเจริญความทันสมัยด้วยเทคโนโลยี และความสะดวกสบายไปด้วยเครื่องอำนวยความสะดวกที่เป็นวิวัฒนาการของเทคโนโลยีสมัยใหม่ เครื่องอำนวยความสะดวกเหล่านี้ทำให้มนุษย์เกิดความสะดวกสบายจนแทบไม่ได้ออกแรงทำอะไรมากในการทำงาน แต่ในทางตรงกันข้ามในด้านจิตใจกลับไม่มีการพัฒนาตามไปด้วย จิตใจของของคนในสังคมจึงตกอยู่ภายใต้อำนาจของกิเลส มากขึ้น ๆ ทุกวันลุ่มหลงในวัตถุสิ่งของเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งเหล่านั้น มนุษย์จึงทำทุกอย่าง บางที่ยอมขายแม้แต่ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ กลายเป็นเปรตเป็นอสุรกายที่มีแต่หิวกระหายอยากตามอำนาจของกิเลส ทุจริตคดโกงในหน้าที่การงานที่ทำซึ่งเป็นหน้าที่ของตนเอง ที่แย่มากไปกว่านั้นคือไม่พยายามที่จะทำหน้าที่ของความเป็นมนุษย์ที่ดีกลับทำตรงกันข้ามปล่อยจิตปล่อยใจไปตามอำนาจของกิเลส ซึ่งถือว่าเป็นการทรยศหักหลังตนเองอย่างร้ายแรงที่สุด

เพื่อให้เห็นถึงสภาพของสังคมในปัจจุบันที่มีแต่ความแก่งแย่ง ดันรน เพื่อแสวงหาสิ่งอำนวยความสะดวกมาตอบสนองความต้องการของตนตามกระแสวัตถุนิยม เพราะการตามกระแสวัตถุนิยมนี้เองจึงทำให้คนในสังคมบกพร่องในการกระทำหน้าที่ของตนที่ควรกระทำ พ่อแม่ไม่มีเวลาดูแลหรือสั่งสอนลูก เพราะต้องรีบออกไปทำงาน เมื่อไม่มีเวลาสั่งสอนลูก ลูกก็ไม่เชื่อฟังพ่อแม่ เมื่อเป็นเช่นนั้นปัญหาที่ตามมาลูกกลายเป็นเด็กมีปัญหา ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการขาดความรักความอบอุ่นจากพ่อแม่ จึงออกไปหาความรักความอบอุ่นจากที่อื่นแทน ไม่ว่าจะเป็นจากเพื่อน จากคนรัก ถ้าเจอเพื่อนดีก็ดีไป แต่ถ้าเจอเพื่อนที่ไม่ดีปัญหาก็เกิดตามมาดังที่เรา

เห็นใจสังคมปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นนักเรียนยกพวกตีกัน ปัญหายาเสพติด หรือปัญหาท้องในวัยเรียน ซึ่งปัญหาเหล่านี้ต้นเหตุมาจากปัญหาการขาดความอบอุ่นในครอบครัวและความเสื่อมโทรมของศีลธรรมในสังคม

นอกจากปัญหาที่กล่าวมานี้ปัญหานึงที่เราเห็นบ่อยในสังคมคือ ครูอาจารย์กับนักเรียนนักศึกษา คือครูอาจารย์ขาดอุดมการณ์ของความเป็นครูอาจารย์ สอนนักเรียนโดยหวังผลประโยชน์จากการสอนมากเกินไป ไม่พยายามสอนหรือให้ความรู้แก่นักเรียนอย่างเต็มที่เต็มความสามารถที่ตนมี คือสอนให้ผ่าน ๆ ไป หรือเพื่อให้ นักเรียนไปเรียนพิเศษเพิ่มเติม เพื่อจะได้เก็บค่าเรียนค่าสอนเพิ่ม หรือแม้แต่การกระทำล่วงเกินทางเพศกับนักเรียนนักศึกษา ซึ่งปัญหาที่กล่าวมานี้ถือว่าเป็นการบกพร่องต่อหน้าและทรยศต่อที่ของครูอาจารย์อย่างร้ายแรงไม่สมกับได้ชื่อว่าผู้ให้หรือผู้สร้างปัญญาให้กับลูกศิษย์ ส่วนนายจ้างกับลูกจ้าง ปัญหาที่ที่พบเจอมากที่สุดคือปัญหาการโกงค่าแรงงาน การล่วงเกินทางเพศต่อคนงานหญิง เป็นต้น พระสงฆ์กับคฤหัสถ์ ก็มีปัญหาเกี่ยวกับผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องเช่นเดียวกันรวมถึงเรื่องชู้สาว ดังที่เราเห็นเป็นข่าวมากมาย ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เพื่อให้เห็นการกระทำหน้าที่ต่อกันของคนในสังคมยุคเทคโนโลยีครอบงำ หรือเรียกว่ายุควัตถุนิยม จึงทำให้คนขาดศีลขาดธรรม การกระทำของคนในสังคมจึงเป็นจึงเป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งวัตถุเครื่องอำนวยความสะดวกให้แก่ตนเอง จนลืมกระทำหน้าที่ของตนตามอุดมการณ์ของความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นหน้าที่ที่มนุษย์ควรปฏิบัติต่อกัน ฉะนั้นการที่คน ๆ หนึ่งจะรู้จักหน้าที่ของตนและกระทำหน้าที่ได้เป็นอย่างดีและดีถึงที่สุด พุทธปรัชญากล่าวว่าคน ๆ นั้นต้องพัฒนาไปพร้อมกันทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ

การพัฒนาจิตเจ้านั้นคือการศึกษาและทำความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนให้เข้าใจ และนำไปประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสมกับกับสถานะของตนเองในการดำเนินชีวิตประจำวัน พุทธปรัชญาให้ความสำคัญกับการนำธรรมะมาใช้ในดำเนินชีวิตมาก จะเห็นได้จากคำกล่าวที่ว่า ธรรมที่ปฏิบัติดีแล้วนำสุขมาให้ โดยพุทธปรัชญาได้จัดหลักธรรมคำสอนไว้ให้เหมาะสมกับสถานะของบุคคลต่าง ๆ ในสังคมได้ประพฤติปฏิบัติตาม ตัวอย่าง เช่น เป็นพ่อเป็นแม่เป็นครูอาจารย์ต้องมีพรหมวิหาร 4 ต่อลูกต่อศิษย์ของตน หรือนายจ้างก็ต้องมีพรหมวิหารธรรมต่อลูกจ้าง ทั้งลูกทั้งศิษย์และลูกจ้างก็จะก็จะประพฤติปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมกับวัยกับสถานะของเขา คือการแสดงความกตัญญู ด้วยการเคารพเชื่อฟังบ้าง ด้วยความขยันทำงานและจริงใจต่องานต่อนายจ้างบ้าง ฉะนั้น แนวทางการแก้ไขปัญหาดัง ๆ ของสังคมตามแนวพุทธปรัชญา คือ การดำเนินชีวิตด้วยการใช้ธรรมะที่เหมาะสมกับวัยและสถานะของตน เพราะธรรมะคือหน้าที่

บทสรุป

หน้าที่ คือ กิจที่บุคคลควรกระทำหรือต้องกระทำ และเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ที่กระทำหน้าที่นั้น ๆ ปรากฏสถานะทางสังคม และทำให้บุคคลในสังคมยอมรับบทบาทที่ตนเป็นอยู่กิจที่บุคคลควรกระทำหรือต้องทำ ตามที่ตนมีความผูกพันหรือมีพันธะต่อสังคม และเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้กระทำหน้าที่นั้น ๆ ปรากฏสถานะทางสังคม ทำให้บุคคลในสังคมยอมรับบทบาทที่ตนเป็นอยู่ การทำหน้าที่ในทิศ 6 เป็นหลักคำสอนหรือหลักการที่ดีเป็นจริยธรรมของบุคคลในสังคมที่ควรปฏิบัติต่อกัน เป็นอุดมคติอีกระดับในทางพุทธจริยศาสตร์ที่จะนำมนุษย์ไปสู่อุดมคติอันสูงสุดของมนุษย์ในทางพุทธปรัชญา ฉะนั้นการที่คน ๆ หนึ่งจะรู้จักหน้าที่ของตนและกระทำหน้าที่ได้เป็นอย่างดี

และดีที่สุดที่สุด พุทธปรัชญากล่าวว่าคน ๆ นั้นต้องพัฒนาไปพร้อมกันทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจด้วยการดำเนินชีวิตด้วยการใช้ธรรมะที่เหมาะสมกับวัยและสถานะของตน เพราะธรรมะคือหน้าที่

เอกสารอ้างอิง

เดื่อน คำดี. (2534). *พุทธปรัชญา*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์.

เนืองน้อย บุญเนตร. (2539). *จริยศาสตร์ตะวันตก: คำานท์มีลส์ฮอบส์รอลล์ซาร์ทท์*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บุญมี แทนแก้ว. (2546). *ความจริงของชีวิต*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ). (ม.ป.ป.). *หน้าที่ของคน (ฉบับสมบูรณ)*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

พระมหาภูเนตุ จันทรจิต. (2547). *หน้าที่ของมารดาบิดาในพุทธจริยศาสตร์ (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต)*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พุทธทาสภิกขุ. (ม.ป.ป.). *หน้าที่มนุษย์*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.

วคิน อินทสระ. (2529). *จริยศาสตร์*. กรุงเทพฯ: บรรณาคาร.

สุนทร ณ รังสี. (2550). *พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.